

درس خارج فقه استاد حمید درایتی

جلسه هشتاد و نهم، ۲۴ بهمن ۱۴۰۰

موضوع: کتاب الشركة/ شرکت تعاونی /ملحقات مباحث شروط

۵ -مرحوم محقق ایروانی می فرمایند [1] استفاده ی وجوب از روایت نبوی (المؤمنون عند شروطهم) منوط به آن است که یا یجب در تقدیر باشد و یا جمله خبریه در مقام انشاء باشد، در حالی که هردو احتمال، خلاف ظاهر است و قرینه ای بر ثبوت آن وجود ندارد. مضافا به اینکه أخذ عنوان مؤمن در این جمله نیز دلالت بر عدم متضمن حکم إنشائی بودنش می کند زیرا روشن است که موضوع حکم شارع هیچگاه نمی تواند خصوص مؤمن باشد و حکم تکلیفی اختصاص به مؤمن داده شود، هرچند که متعلق احکام می تواند خصوص مؤمنین باشد (مانند حرمة إيذاء مؤمن یا استحباب إجابة مؤمن) [2].

بر اساس نکته ی فوق، بدست می آید که این جمله خبریه باید حمل بر ظاهر خود شود که از صفات مختص به مؤمنین خبر می دهد و حاوی این مطلب اخلاقی است که مؤمن سزاوار نیست إلتزام به شروط خویش نداشته و از این فضیلت اخلاقی به دور باشد، نه اینکه متضمن حکم وجوبی یا استحبابی باشد [3].

اگر گفته شود که با توجه به نقل دیگر این روایت و انضمام آن به عبارت (الا من عصی الله)، کشف می شود که این جمله خبری ناظر بر حکم تکلیفی بوده است و الا تعبیر به معصیت بی وجه خواهد بود؛ باید گفت که این ضمیمه (بر فرض ثبوت سند) ظاهرا راجع به مشروط علیه است لکن نمی تواند قرینه ای بر اراده وجوب از صدر روایت باشد زیرا لازمه ی آن انحصار وجوب به غیر فسّاق و ارتفاع حکم تکلیفی با عصیان خواهد بود که مستحیل است. مضافا به اینکه بنابر این استثناء از وجوب، کشف می شود که وفاء به شرط اساسا برای فاسقین واجب نبوده است تا بر ترك آن فسق صادق باشد. باید توجه داشت که نسبت به این فقره سه احتمال وجود دارد:

- مقصود از من عصی الله فسّاقی باشند که سیره آنان در سایر تکالیف و عبادات، تخلف و معصیت باشد — بنابر این توجیه، روایت شریف خبر از إلتزام عملی مؤمنینی که در سایر تکالیف خاضع و مطیع هستند، بر وفاء به شرط می دهد.

- مقصود از من عصی الله فسّاقی باشند که به جهت اشتراط مخالف کتاب و سنت (مانند شرط عدم تجدید فراش)، فسق می ورزند — بنابر این توجیه، روایت شریف خبر از إلتزام عملی مؤمنین بر شروطی می دهد که اصل آن شرط به جهت مخالفت با کتاب و سنت معصیت

نباشد. لازمه ی این وجه آن است که نفس التزام به شرط مخالف کتاب و سنت، معصیت باشد در حالی که هیچکس قائل به حرمت آن نیست.

- مقصود از من عصى الله فساقی باشند که به جهت ملتزم شدن به شرط حرام (مانند شرط شرب خمر)، فسق می ورزند — بنابر این توجیه، روایت شریف خبر از التزام عملی مؤمنین به شروطی می دهد که مفاد آن امر غیر جائز نباشد.

باید توجه داشت که مرحوم ایروانی در عین اینکه عبارت المؤمنون عند شروطهم را فاقد هر نوع حکم (تکلیفی و وضعی) می دانند، در مباحث دیگر ادعا نموده اند که (اگر این جمله حاوی حکم شرعی باشد) محذوری ندارد که نسبت به شرط فعل، متضمن حکم تکلیفی و نسبت به شرط وصف و نتیجه، متضمن حکم وضعی باشد. [4]

به نظر می رسد این دو ادعا قابل جمع نبوده و مستلزم رفع ید یکی از آنهاست.

---

[1] حاشیه المکاسب، ایروانی نجفی، میرزاعلی، ج ۲، ص ۶۶.

[2] باید توجه داشت که روایت صحیح السند در این بحث، حاوی عبارت المسلمون عند شروطهم است و روایت متضمن المؤمنون ضعیف السند بوده و بر اساس عدم جابر ضعف بودن دانستن شهرت، نمی تواند واژه مؤمن محور استدلال قرار گیرد.

[3] یکی از ابهامات فقه رایج آن است که نسبت آن و علم اخلاق به درستی تبیین نشده است.

[4] حاشیه المکاسب، ایروانی نجفی، میرزاعلی، ج ۲، ص ۴.